

*literary Ukrainocentrism. Retrospective comprehension of the writer's treatises is observed (works of Ivan Franko, Sergiy Yefremov, contemporary researchers). A notable encyclopedism of Nechui first of all in the humanitarian sphere is determined. Attention is focused on classic's certain subjectivism in construction of cultural strategies, on the obvious relevance of a number of his historiosophical visions primarily in the domain of Ukrainian-Russian relations, on the European humanitarian positions.*

*In the analyzed treatises of the classic writer his anti-colonial position realized more or less in a number of his literary works and letters is obviously revealed. It is pointed out that the main purpose of author's critical judgments was the Russified political tendency of Ukrainian Russia generated the apparent failure and erosion of the Ukrainian culture, in particular literature. A clearer outline of the ideological and literary positions of I. Nechui-Levytsky as anti-colonial, anti-imperial ones reveals in the analysis of nowadays understanding of Slavophilism ideas (treatise "Organs of the Russian parties" etc.) frequently revealing in his visions as Pharisaism because they covered the imperial, aggressive policies of the Russian Empire. Nechui is conscious of the historical mission of Ukrainians, defends the national idea as the realization of the legitimate right of Ukrainians to express themselves and assert themselves through culture and writing.*

*In the article it's accented that in the letters by I. Nechui-Levytsky being to a large extent also an expression of his outlook and creative spirit anti-imperial discourse is not so clearly defined as in the treatises but in the fundamental questions such as the typology of Ukrainian-Russian relations, the position of the Ukrainian language, censorship, etc. the "epistolary" thinks of the classic are quite similar to ones in the treatises.*

**Keywords:** Ivan Nechui-Levytsky, culturological treatises, epistolary, anti-imperial pathos, literature, outlook, ideological and aesthetic positions, addressor, sender.

*Одержано редакцією – 12.02.2018 р  
Прийнято до публікації – 17.04.2018 р.*

УДК 821.161.2.09

**КОШОВА Інна Олексіївна**, кандидат  
філологічних наук, доцент кафедри  
української літератури та компаративістики  
Черкаського національного університету  
імені Богдана Хмельницького  
e-mail: koshova\_i@ukr.net

### **ЧЕРВОНИЙ І ЧОРНИЙ У ТВОРЧОСТІ ІВАНА НЕЧУЯ-ЛЕВИЦЬКОГО (фрагмент)**

*У статті досліджується феномен кольору в трьох повістях І. Нечуя-Левицького, представлена інтерпретація найбільш уживаних червоного та чорного кольорів у творах митця. Здійснена спроба прочитання текстів «під мікроскопом», досліджено семантику та функції колоративів, вказано на важливе значення кольору в розкритті головних тем і проблем творчості І. Нечуя-Левицького. З'ясовано, що колір бере участь у створенні психоемоційного тла подій, є важливим засобом характеротворення, сприяє передачі етапів розгортання внутрішнього конфлікту.*

**Ключові слова:** І. Нечуй-Левицький, повість, символ, колір, відтінок, деталь, семантика кольору, текст, портрет, пейзаж.

**Постановка проблеми.** Червоний у парадигмі кольоросимволіки українців займає найвизначніше місце як за частотою використання, так і за кількістю символічних значень. Червоний – колір активності, вогню і пульсуючої крові, він передає хвилювання і вибух емоцій, асоціюється з ранами, стражданням, смертельною мукою і очищенням; означає пристрасть, чуттєвість, животворчі сили. У символіці середньовічного християнського мистецтва червоний означає милосердя і любов; в алхімії білий/червоний

вважаються поєднанням протилежностей або поєднанням сонця і місяця [див.: 1, 550 – 559]. **Чорний** відповідає стадії бродіння, гниття, затемнення і покаяння; неоплатоніки тлумачать його як «падіння»; глибинним значенням чорного є затемнення і зародження в темряві, це жіночий колір; у символіці середньовічного християнського мистецтва чорний втілює гріхопадіння [1, 554 – 559].

**Мета статті.** Таким чином, ставимо собі за мету докладно проаналізувати кольорову палітру трьох повістей І. Нечуя-Левицького («Кайдашева сім'я», «Старосвітські батюшки та матушки», «Хмари»), вказати на особливості вживання червоного та чорного кольорів, визначити їх художні функції, виявити авторську «присутність» у кожному кольоровому образі, за кольоровими домінантами окреслити емоційний стан митця, індивідуальні риси авторського світосприймання.

**Виклад основного матеріалу.** Червоний є втіленням жаги, нестримним потягом до живого, активного життя. Цю барву використовує І. Нечуй-Левицький у **портретах**: червоний одяг, намисто, мережки, стьожки, макові стрічечки і банти, червоноверхі шапки, сорочки, хустки, сап'янці, червоні сукні, червоні корали, кунтуші, червоні кокарди, пояси і застіжки, червоні кісники, запаски, червоні кибалки, хустки, горсети, черевички, а ще червоні узорі на подолі сорочки, червоні квіти на очіпках, червоні рожі на спідницях, матерія з червоними краплями, червоні торочки й капелюші з червоними трояндами. Наприклад: «У **червонім намисті**, зав'язана великою хусткою, Марта була б дуже гарною молодницею» [2, 124] або «Всі груди й комір були залиті **червоними мережками. Червона стьожка й застіжка** були оксамитові...» [2, 223].

Його герої найчастіше мають червоні уста і дуже часто червоніють («Бліде Онисине лице **спалахнуло полум'ям**. Вона **почервоніла** й спустила очі додолу. Руки замерли на хусточці, й **червоні** та сині нитки перестали сипатись на запаску. Харитін **почервонів** і собі, як панна, не знав, де діти руки» [3, 311]). У портретній характеристиці Млинковського – «Товстий кирпатий **ніс червонів**, неначе **червона бульба**, вмочена в масло» [3, 472].

Червоний, за О. Шпенглером, – колір сексуальності, через те він єдиний, який діє на тварин; на думку Е. Бремона, червоний – це образ лібідо, він пов'язаний із тілесністю, колір чуттєвості, задоволення, колір архетипного зваблення жінки [див.: 4, 180]. Червоним найчастіше малює І. Нечуй-Левицький своїх молодих героїнь, аби підкреслити фізичну красу, наснагу, активність, здатність бути гарною господинею і народити здорових дітей. Згадаймо всю в червоному Мотрю («Кайдашева сім'я»), побачивши яку, Карпо забув про воза і снопи й не міг відірвати очей («**Червона** запаска, **червоні** чоботи, **червоний**, як жар, пояс – все блищало і сяло проти вранішнього сонця, як щире золото» [5, 166]), або Мелашку, яка спочатку бачиться Лаврінові червоною великою квіткою в зеленому житі («Дівчина милувалась собою та **червоним** намистом на шії. ...Сонце грало на **червоному** намисті, на **рум'яних** щоках. Дівчина була... гарна, як **червона** калина, довгообраза, повновида... Щоки **червоніли**, як **червонобокі** яблучка, губи були повні та **червні**, як **калина**» [5, 199]).

У «Старосвітських батюшках та матушках» отець Харитін, згадуючи Онисю в **червоному горсеті**, в **червоних черевичках, квітках і стрічках**, схожу на райську птицю, забуває навіть про похорон батька. Академіст Балабуха «трохи не крикнув, ледь вдержав голос» [3, 290], як зайшла Онися. На ній була картата плахта, «квадратики були заткані **жовтогарячим** шовком...; внизу теліпались **червоні** китички... **Червона** з синіми та зеленими квітками запаска блищала, неначе **жевріла**. Вишитий **червоними** та синіми зорцями поділ сорочки спадав на **червоні** черевички. ...На шії **червоніло** п'ять разків товстого доброго намиста... Маленькі **темно-червоні** уста були випнуті» [3, 290].

Так само червоними барвами зображує І. Нечуй-Левицький Галю Масюківну в повісті «Хмари»: «Галю **почервоніла**, як троянда; лице аж горіло **рум'янцем**. ...І **червоні** губи, і **рум'яні** щоки, й добре намисто, і троянда з **жовтогарячими** гвоздичками в косі – все те разом так причарувало хлопця, що він аж очамрів...» [2, 255]; «В косах була одна

рожа й два **жовтогарячі** гвоздички. ...Так вони приставали до лица своїм **червонястим** листям і жовтими осередками!» [2, 256]. Цікаво, що **оранжевий колір** може означати відчай, втрату надії – Галя переживає першу в житті любовну драму, коли Павло Радюк забуває її. Жовтогарячі гвоздички тут як передвіщення майбутнього болю, нещасливого кохання, відчаю.

Крім того, І. Нечуй-Левицький використовує цілу низку синонімічних кольороназв червоного:

– **рум'яний** (рум'яні щоки, лица, губи, гарячий рум'янець, рум'яна дівчина, лице спалахнуло рум'янцем; у пейзажах – рум'яний вечір; «Марта була **рум'яна**, все спускала очі у землю, як жених брав її за руку...» [2, 138]). Цей колір у І. Нечуя-Левицького навіть є характерною ознакою українців, що вирізняє їх з-поміж інших націй, особливо «великорусів» («Тут можна було побачить... широкі шиї й сірі очі великорусів, **рум'яні лица українців...**» [2, 104]; «Степанида мала лице **широ київське**: більше кругле, ніж довге, з повними **рум'яними** щоками, з ямочками на щоках...» [2, 124]). Цікаво, що студентів з України і Білорусії І. Нечуй-Левицький називає цивілізованішими, делікатнішими й розумнішими, вони «виглядали павичиками й європейцями між грубими великорусами» [2, 104];

– «розбілений відтінок пурпурного» [4, 272] – **рожевий** («блід-червоний», «світло-червоний»; походить від рожа – рослини, квіти якої в Україні найчастіше мають рожеве забарвлення [див.: 6, 24]). Рожевий (колір плоті) символізує чутливість і емоції [1, 552], асоціюється з кольором духовної радості й ніжності, типово жіночий колір, колір молодості, надії й духовного єднання зі світом [4, 272, 276], а тому у портретах найчастіше зустрічаємо рожеві уста, щоки, вуха, рожеві віка (про очі), ясно-рожеві убрання, рожеві букети, стрічки й сукні; у пейзажах – рожевий світ сонця, рожеві пасма на небі, рожевий ранок, рожеві хмари, небо, рожеві пучечки, сонце – рожева пляма («Радюк глянув на неї, всю обlitу **рожевим світом** сонця...» [2, 267]; «А зимнє сонце глянуло весело в вікно й заграло **рожевим світом** на білому комині...» [5, 183]; «В залі розлився вечірній, стиха **рожевий світ**» [3, 519]);

– **пунсовий** (пунсові губки, пунсові букетики рож на горсеті – «Радюк глянув на той кущ гвоздичків, і на Галю, і на ті дві гвоздички в її косі, що придавали краси її карим очам і **пунсовим губкам**, і промовив...» [2, 265]);

– **вишневий** (вишневі губи, сукня ясно-вишневого кольору – «На її була довга з хвостом сукня **ясно-вишневого кольору**, котра неначе пашіла вогнем на всю світлицю» [2, 257]);

– **малиновий** (малинові уста – «Її ідеал кусав горіхи **малиновими устами** перед усім театром!» [2, 209]).

– **іржавий** – «червоно-бурий», «кольору іржі» [6, 23] («іржавою чехонею» називає отця Харитона Моссаковського Балабуха: «І вона дала мені гарбуза через ту **іржаву**, суху чехоню?» [3, 325]);

– **огняний** використовує письменник у пейзажах (огняний кущ гвоздичків, огняне око бору – «Ви, мабуть, найбільше любите оці квіти, оцей **огняний кущ** гвоздичків» [2, 265]; «Радюк бачив, як згасло полум'я на вікнах, як воно жевріло на хресті, потім зачепилось на кінчику хреста й тліло, наче жарина, ніби якесь **огняне око** того чорного бору» [2, 310]);

– **рудий** – «червоно-жовтий» (рудий, аж червоний, знайомі розлізлись, як руді миші, рудий Дувид, рудувате волосся, рудуваті брови, руда чехоня, рудий дурень, рудий гарбуз). Наприклад: «Він був **рудий**, аж **червоний**. ...**Рудий** Дувид був в'їдливий, як оса, чіплявся до всіх» [2, 239]. Або в «Кайдашевій сім'ї»: «З чорнобровим постояла б, а **рудому** – зась. Карпо був білявий, але волосся на його голові звершечку було трохи **рудувате**» [5, 162]; «Карпо сів на лаві й насупив свої **рудуваті брови**» [5, 178]. У повісті «Старосвітські батюшки та матушки» Балабуха кричить: «За Харитона Моссаковського? ...За ту **руду чехоню**? ...Одкаснулась од мене, студента, академіста, для того **рудого дурня**, котрий навіть не був в граматиці, не тільки що в філософії?» [3, 325].

Часто використовує І. Нечуй-Левицький червоний і в **описах природи**: червоні квіти, калина, мак, червона рожа, червоні купи смілки, червоні ягоди, сонце, проміння, місяць і небо, червоні краї хмари, червоні луки, степ, ніби вкритий червоним туманом, червона, як жар, вода, червоний, пекельний вогонь, червоне полум'я, червоні вишні, яблука, червоний, як жар, кавун, червоний світ, червоні птиці, гриви коней, червона призьба, смужка на одвірках, червона глина, червоний колір рам, червоні плями на шибках тощо. Наприклад: «Кавун був стиглий і **червоний**, як **жар**. ...Скибки розпались, і зсередини випав **червоний** вовк» [2, 276]; «Весь **степ червонів** проти сонця, ніби вкритий **червоним туманом**, і той туман неначе широкими завісами спадав з сонця...» [2, 222]; «Сонце зайшло, й тільки **червоні плями** жевріли на білих стінах» [3, 519].

**Негативне значення** червоного кольору (як кольору крові, ран, смерті) маємо в «Кайдашевій сім'ї» в епізоді, коли Кайдашеві сниться страшний сон: «Йому приснилось, ніби в хату серед ночі вбігла коза з **червоними** очима, з **вогнем** у роті, освітила **огнем** хату... та все клала до нього **червоними** **огняними** зубами. ...З кози стала кобила... з страшними **червоними** очима, з **огняним** язиком» [5, 180] і коли ввижаються нечисті: «Кожний держав по **жарині** в роті: **жар** світився в їх зубах, зубаті пащеки **червоніли**» [5, 250].

Отже, у повісті «**Кайдашева сім'я**» І. Нечуя-Левицького **червоний** колір з усіма своїми відтінками вживається **85 разів**, у «**Старосвітських батюшках та матушках**» – **135**, частота повторюваності червоного в «**Хмарах**» сягає **197 разів**. В аналізованих творах маємо лише поодинокі випадки негативної семантики червоного кольору, зазвичай І. Нечуй-Левицький червоним передає красу дівочої вроди, насагу, красу природи, емоції радості, любові.

У верлібрі М. Воробйова про кольори сказано: «в таблиці шовку / темно-зелений колір дещо грубий / а жовтий шелестить занадто / а **чорний дружить з усіма...**» [7, 38]. «Королем кольорів» називав чорний колір художник О. Ренуар. **Чорний**, завдяки асоціації з темрявою, означає смерть (саме тому смерть і зображують чорною), є символом цілковитого Зла. Вічним супутником смерті, втіленням Зла є **чорний ворон**, словами М. Пастуро, одна з найбільш символічно значимих фігур пекельного бестіарію [8, 44]. Зловісну смертоносну символіку має **чорний ліс**, **чорна хмара**. Серед тварин, що служать нечистому М. Пастуро називає ведмедя, козла, вепра, вовка, kota, ворона, сову та інших (у їх описах завжди присутній один і той самий колір – чорний – головний диявольський колір у Західній Європі починаючи з XI століття [8, 42]). Ці образи зустрічаються в аналізованих творах І. Нечуя-Левицького: чорні тіні, чорні хмари, чорне небо, чорний ліс, бір, **чорні круки**, **павуки**, **чорні коні**, чорна ніч, чорна темрява, **чорні дідьки**, **чорні цапині морди**, чорний льох, чорний стовп, чорний вивід на прикрівлі, чорні вікна тощо. Кайдашеві ввижається «**чорний хлопчик з маленькими ріжками**, з **здоровою головою**» [5, 245], здорові **мухи** і **чорні круки**, здається, що на постелі лазять **раки** та **чорні павуки**, завбільшки, як гусенята [5, 251]. І. Нечуй-Левицький малює «традиційний» образ диявола – велика голова, гострі роги і чорний колір. І його слуги-демони – чорні круки, павуки, мухи.

Зловісними чорними фарбами зображує І. Нечуй-Левицький картину втечі благочинної з гусарином: «Олеся сиділа, неначе вмерла; ...Вона не примічала **здорового чорного барила** з горілкою, що стояло коло порога, неначе **здоровий чорний ведмідь**, не чула важкого, гнилого горічаного духу в корчмі. ...Олеся опам'ятувалась. ...Кругом **чорний ліс...** Вікна насилу **сіріли** та мріли в страшній **темряві**. Стіл, лавки, стіни, барило – все було вкрите **чорною темрявою**; тільки здорова біла груба виступала з кутка й ледве мріла з **чорними дверцями**. ...Казанцев зник, і вона вдарилась руками об **чорні двері**. Олеся оглянулася на хату, – **чорне барило** заворушилось, заворушилася груба, **чорні дверці** коло груби неначе одчинились... Олеся крикнула і вибігла надвір. ...Перед нею стояли **чорні стіни лісу**; дві стіни сходились за корчмою до купи, й дорога пірнала, неначе в **чорний льох**. Олеся глянула на ту **чорну пляму**, і їй знов стало страшно. Розбишаки, вовки, відьми, русалки й усякі дива приходили їй на думку. ...Збоку коло

корчми стояли високі берези; під ними **чорніла** така сама **чорна ніч**. ...Їй прийшли на думку **чорні** рогаті **дідьки** з страшними **чорними** цапиними **мордами**. Олесі здалось, що під березами в **темряві** блиснули, як жар, якісь очі» [3, 443 – 444].

Отже, чорний тут постає як диявольський, недобрий, смертельно небезпечний. Таку ж негативну семантику має кілька разів згадувана в повісті «Хмари» «**чорна** дощечка», що визначала в селі шинок («На хворостині зверху стриміла **чорна дощечка**, а на дощечці була намальована біла пляшка й чарка» [2, 238]).

Чорними барвами малює І. Нечуй-Левицький сварку між двома родинами в «Кайдашевій сім'ї»: «Не **чорна** хмара з синього моря наступала, то виступала Мотря з Карпом... Не **сиза** хмара над дібровою вставала, то наближалася до тину стара видроока Кайдашиха... Дві сім'ї, як дві **чорні** хмари, наближались...» [5, 272]. У Мотрі «блискучі, як жар, **чорні** маленькі очі» [5, 272]. «**Чорна** здорова хустка **чорніла** на бабі Кайдашисі, неначе горщик, надітий на високий кілок» [5, 273]. У цій «чорноті» тільки Мелашку і Лавріна протягом усього твору зображує письменник радісними яскравими фарбами. На початку повісті Лаврінове лице **рум'яне, сині**, як небо, очі, **русяві** кучері, **рум'яні** губи. І в кінців твору: «Мелашка, як куш **калини**», «в **білій** сорочці, в **червоній** новій хустці з **зеленими** та **синіми** квітками, в **зеленій** ...спідниці»; Лаврін у «**рясних синіх** з **білими** смугами штанях» [5, 272].

**Чорний** у фольклорі українців є символом заможного життя. Таке значення кольору пов'язане із символом землі. У І. Нечуя-Левицького маємо чорне поле, чорна рілля, чорна земля, чорні коні. Водночас чорний вживається і в значенні безгосподарності, запустіння, наприклад, чорні дірки на покрівлі будинку благочинного («Старосвітські батюшки та матушки»).

Символом заможності, щирості, достатку є **біла паляниця** («...на порозі стояв Моссаковський... Під його пахвою **біліла** паляниця» [3, 343]; «На Западінцях, мабуть, і не бачили таких паляниць, не тільки що не їли. – сказала Кайдашиха, подаючи Мелашці пухку паляницю» [5, 219]), тоді як символом бідності або поганого господарювання є **чорний хліб**: «Балабуха звелів винести титареві за всі горшки чарку горілки, та й то маленьку, й дав закусити шматок **чорного хліба**» [3, 373]; «Вона взяла скибку хліба, щоб закусити. Хліб був **чорний, як земля**, глевкий та несмачний. ...«Чи ці люди вбогі, чи Балашиха зовсім не хазяйка?» [5, 212 – 213]; «Кайдашиха... скося поглядала на **чорні**, неначе житні, вареники на ситі» [5, 213]; «Гості випили по чарці, пожували **чорного хліба** й засмутились» [3, 404].

**Чорний** водночас вживається і в значенні «працьовитий, красивий, природний»: «Білі й **чорні руки** бігали по тісту, виробляючи шишки...» [3, 350]; «...Моссаковський мав делікатну постать блондина, хоча його **руки** були **чорні** й чималі, звиклі до важкої роботи» [3, 304].

Крім того, чорний символізує тихе, спокійне життя українського селянина (чорні і білі нитки, чорні рами, чорні горшки, чорний рядок гір, чорна курка, півень, корова, чорніли чорнобривці, чорні сюртуки і каптани, чорні шапочки і клобучки, чорні сукні, горсети, рукавички, очіпки, чорні стрічки, чорні свити, хустки, рясни, чорний жупан, чорна запаска, чорні китички, чорні ківери, чорна скуфія, чорний шлейф, картуз; чорні брови – найбільш уживане означення української вроди, чорні очі, чорні коси, кучері (локони), чорні вуса, бороди, чорний начос, чорні пасма, чорні бурці тощо. Наприклад: «...Балабуха був з короткою густою **чорною бородою**, з короткими **чорними кучерями** кругом голови. **Чорні вуса** та **борода** заслонили його негарні губи...» [3, 376].

В **інтер'єрі** І. Нечуй-Левицький використовує чорний лише в повісті «Старосвітські батюшки та матушки», зображуючи чорну корчму, куди привіз гусарин Казанцев Олесю («Корчма була **нечиста**; довгий стіл, довгі ослони та лавки були **замазані** й **чорніли**, як **земля**» [3, 426], **чорне** барило з горілкою, як **чорний** ведмідь, **чорні** дверцята тощо).

**Чорний** – жіночий колір, він може символізувати щось сокровенне і пристрасно бажане [4, 166, 169]. Чорний використовує І. Нечуй-Левицький у **портретних характеристиках жінок**. Усі жіночі персонажі в аналізованих повістях (за винятком

Катерини Воздвиженської та старших жінок, чиї голови І. Нечуй-Левицький убирає в очіпки) мають чорні коси, чорні брови і карі очі. Наприклад, жіночі портрети в повісті «Старосвітські батюшки та матушки» (Онися: «На **чорноволосій** голові неначе цвів вінок квіток»; «На широкому й високому чолі неначе бігли дві довгі **чорні** темні стрілки: то **чорніли** тонкі довгі **брови**» [3, 290]; Терлецька: «тілиста **чорнява** дама... з гладенько причесаними **чорними** блискучими **начосами** на лобі» [3, 318]; Олеся: «За матір'ю вийшла дочка, така **чорнява**, як і мати...» [3, 318]; «Чотири дочки Млинковського, **чорняві** й гарні з лиця...» [3, 472]; Настя Балабуха: «Настя розпустила по плечах розкішні **чорні локони**. В локонах білів пучок білих троянд, котрий чудово приставав до її **чорних брів**...» [3, 536]), або в «Кайдашевій сім'ї» («Мотря... з **чорними косами**... Загоріле рум'яне лице ще виразніше малювалось з **чорними** тонкими **бровами**, з **темними** блискучими, як **терен**, облитий дощем, **очима**» [5, 162]; Мелашка: «Лаврін углядив, що ту **чорноволосу** голову дівчини обвивали жовтогарячі кісники... Лаврін знехотя задивився на її **чорні брови**. ...До неї з води виглянуло її лице, свіже, як ягода, з **чорними бровами**. ...На чистому лобі були ніби намальовані веселі тонкі **чорні брови**, густі-прегусті, як шовк» [5, 199], або в повісті «Хмари» (Марта і Степанида Сухобрусівни: «були малими дуже гарні дівчатка: **кароокі, чорняві**...» [2, 117]; у Сегединцях Дашкович милується **чорнявими українками**: «**зачорніла** розкішна **коса**», «**чорноброва** смілива дівчина» [2, 182]; Ольга: «Її очки блищали, як у матері; **чорні кучері** були довгі...» [2, 195]; Галя: «Галине лице з **чорними** тонкими **бровами**... **Темні** великі **очі** блиснули через лист...» [2, 249]; Мати Павла Радюка: «Її бліде й схудле лице здавалось ще блідішим од **чорної коси**, котра обвивала високий лоб. **Чорні брови** дуже виразно **чорніли** на її блідому, наче восковому, чолі...» [2, 318]).

Своїх постарілих героїнь І. Нечуй-Левицький також зображує чорною фарбою і в чорному убранні: «Вона була в **коричневій темній сукні**, в **чорній хустці** на голові; ...**чорна хустка** висіла на її сухорлявих плечах, неначе на кілку. Лице в Онисі **стемніло, зчорніло** й зсохлось од роботи... Олеся так само вже **зчорніла** на виду й засохла, хоч з іншої причини» [3, 464]; «Онися вся в **чорному**, в **чорній** довгій **сукні**, внизу обшитій білою стьождою, в **чорній хустці** на голові...» [3, 485]; «Олеся Балабушиха після своєї пригоди з Казанцевим не жила, а чевріла, неначе громом прибита. Вона схудла, зблідла, **зчорніла й помарніла**...» [3, 501].

Тут слід сказати про зв'язок **чорного, червоного і білого** кольорів. **Білий**, за словами О. Потебні, походить від світла та вогню (Ярило, сонячне свято) й лише потім наближається до **білого**; від «сонячного жару», від марить (про сонце) беруть свій початок і слова **жаркий, рожевий, багровий, марати, власне чорнити, марніти – чорніти**. Зв'язок між **чорним** кольором і будь-яким лихом О. Потебня виводить від чеського *mrtena* – **смерть**, зима, відносно **чорного** кольору до **смерті**, польське – *mora*, українське – **мара – привид**, який мучить людей – одного кореня. Тому й **ніч**, пояснює учений, означає **печаль і нещастя**, що вона **темна** (нагадує **чорний колір**), також близько до семантики **ночі** стоять **сутінки**, коли стикаються щастя і горе людини. Таке ж значення має і поняття **зими**, оскільки асоціюється із **ніччю, мороком, «зазимье» – початок морозу, смерті**, відповідно сон і смерть – це зима й мороз, заснути означає замерзнути. Біблія також тлумачить настання **зими** як передвісника образу **смерті** через морок і хмари, синонімами виступають **темрява й ніч**.

З цього можна зробити висновок, що комплекс основних живописних елементів **чорний – червоний – білий** можна розглядати як щось до певної міри неподільне. Можливо, у давній мові було єдине означення, що вмещувало значеннєві відтінки усіх трьох кольорів, або два означення із чорним / червоним і червоним / білим, які згодом розпалися на кілька чуттєвих образів, однак зв'язки між семантичними нашаруваннями епітетів зберігаються й до нині [див.: 9, 66 – 67].

**Висновки.** Отже, білий – червоний – чорний є найбільш уживаними кольорами як у фольклорі українців, так і у творах І. Нечуя-Левицького. У повісті «Хмари» **чорний**

використовується **162 рази**, у «**Старосвітських батюшках і матушках**» – **150**, а в повісті «**Кайдашева сім'я**» знаходимо **63** означення чорного кольору. У творах І. Нечуй-Левицького маємо як позитивну семантику чорного кольору (дівоcha врода, український побут), так і негативну, темну, зловісну, пов'язану зі смертю, сутінками, зимою, старінням. Однак на загальну позитивну, добротворчу спрямованість Нечуєвих творів негативна семантика чорного не впливає.

#### Список використаної літератури

1. Керлот Х. Словарь символов. Москва, 1994. 608 с.
2. Нечуй-Левицький І. Хмари. *Твори в двох томах*. Київ, 1985. Т. 1. 638 с.
3. Нечуй-Левицький І. Старосвітські батюшки та матушки. *Твори в двох томах*. Київ, 1986. Т. 2. 638 с.
4. Серов Н. Цвет культуры: психология, культурология, физиология. Санкт-Петербург, 2004. 672 с.
5. Нечуй-Левицький І. Кайдашева сім'я. *Твори в двох томах*. Київ, 1986. Т. 2. 638 с.
6. Крижанська О. Яким буває червоне? (Синонімічні кольороназви в українській мові). *Урок української*. 2001. №2. С. 22 – 24.
7. Воробйов М. Слуга півонії: Поезії. Київ, 2003. 344 с.
8. Пастуро М. Черный. История цвета. Москва, 2017. 168 с.
9. Іванова Т. Символіка трьох кольорів у романі «Маруся Чурай» Ліни Костенко. *Українське мовознавство*. 1992. Вип. 19. С. 65 – 71.

#### References

1. Kerlot, H. (1994). *The dictionary of symbols*. Moscow: REEL-book (in Russ.)
2. Nechui-Levytsky, I. (1985). Clouds. *Literary works*. Vol. 1. Kyiv: Scientific thought (in Ukr.)
3. Nechui-Levytsky, I. (1986). Old-fashioned fathers and mothers. *Literary works*. Vol. 2. Kyiv: Scientific thought (in Ukr.)
4. Serov, N. (2004). *Color of culture: psychology, culturology, physiology*. St. Petersburg: Speech. (in Russ.)
5. Nechui-Levytsky, I. (1986). Kaidash's family. *Literary works*. Vol. 2. Kyiv. (in Ukr.)
6. Kryzhanska, O. (2001). What is red? (Synonymous color names in the Ukrainian language). *Urok ukrainskoi (The lesson of the Ukrainian)*, 2, 22-24 (in Ukr.)
7. Vorobyov, M. (2003). *Peony servant*. Kyiv: Enlightenment (in Ukr.)
8. Pasturo, M. (2017). *Black. History of the color*. Moscow: New literary review. (in Russ.)
9. Ivanova, T. (1992). Symbols of three colors in the novel «Marusia Churay» by Lina Kostenko. *Ukrainske movoznavstvo (The Ukrainian linguistics)*, 19, 65-71 (in Ukr.)

**KOSHOVA Inna Oleksiyivna**,  
Bohdan Khmelnytsky National University at Cherkasy,  
the docent of the Department of Ukrainian  
Literature and comparative studies  
e-mail: koshova\_i@ukr.net

#### **THE RED AND BLACK COLORS IN THE LITERARY WORKS BY IVAN NECHUI-LEVYTSKY (FRAGMENT)**

**Introduction.** Color is involved in creating of the psycho-emotional background of events. It's the important means of character creation and facilitates to transfer stages of internal conflict deployment. The red and black colors are the most used colors in I. Nechui-Levytsky's literary works. In the Ukrainian paradigm of color symbols the red color has the most prominent place both in the frequency of using and the number of symbolic meanings. Red is the color of activity, fire and pulsating blood, it transmits excitation and explosion of emotions, associates with wounds, suffering, death torture and purification; it means passion, sensuality and life-giving forces. Black corresponds to the stage of fermentation, rotting, darkening and repentance; black incarnates sin; it's a feminine color; due to the association with darkness it means death, it is a symbol of the entire Evil.

**Purpose** is to analyze profoundly the color palette of three novels by I. Nechui-Levytsky («Kaidash's family», «Old-fashioned fathers and mothers», «Clouds»), point to using specifics of red and black colors, determine their art functions, identify the author's «presence» in each color image, determine emotional state of the writer by the color dominants, the individual features of the author's perception of the world.

**Methods.** The hermeneutic method is realized in the article.

**Results.** Red is the incarnation of the thirst, an unrestrained traction to the alive and active life. Nechui-Levytsky uses this color in the portraits and descriptions of nature. I. Nechui-Levytsky often

portrays with red his young heroines in order to emphasize physical beauty, enthusiasm, activity, the ability to be a good mistress and to give birth to healthy children. I. Nechui-Levytsky uses a number of synonymous colored names of red: ruddy, pink, cherry, crimson, rusty, bright red etc. A negative value of red color (like the color of blood, wounds, death) is revealed in the novel «Kaidash's family».

In the Ukrainian folklore Black is a symbol of the prosperous life associated with the symbol of earth. At the same time, black is used in the sense of mismanagement, desolation. A white stick is the symbol of prosperity, sincerity and abundance but the black bread is the symbol of poverty or poor management. Black is also used in the sense of «hardworking, beautiful and natural». Black symbolizes a quiet, calm life of the Ukrainian peasant. For the interior I. Nechui-Levytsky uses black only in the story «Old-fashioned fathers and mothers».

Black is a female color. I. Nechui-Levytsky uses black for the portrait characteristics of women. In the analyzed stories most female characters have black spits, black eyebrows and brown eyes. The old heroines of I. Nechui-Levytsky are also depicted with a black paint, they have black dresses.

In the analyzed literary works by I. Nechui-Levytsky there are also «figures of the hell Bestiary» such as black creeks, spiders, black horses, black devils and black capons of the muzzle.

In the story «Kaidash's family» the quarrel between two families is painted with black colors.

**Originality.** Thus, in the story «Kaidash's family» by I. Nechui-Levytsky the red color with all its shades is used 85 times, 135 times in the story «Old-fashioned fathers and mothers», the frequency of repetition of red in «Clouds» reaches 197 times. The black color is used 162 times in the story «Clouds», 150 times in the story «Old-fashioned fathers and mothers»; there are 63 black markings in the story «Kaidash's family».

**Conclusion.** Consequently, color is important in revealing of the main themes and problems in literary works by I. Nechui-Levytsky. White – red – black are the most commonly used colors in Ukrainian folklore, as well as in I. Nechui – Levytsky's works.

In the analyzed stories we have only isolated cases of negative semantics of red color. Usually with red I. Nechui-Levytsky conveys the beauty of the gentry, inspiration, beauty of nature, emotions of joy and love. In the stories by I. Nechui-Levytsky we have as positive semantics of black color (maiden beauty, Ukrainian way of life) and negative, dark, ominous, connected with death, dusk, winter, aging. However, the negative semantics of black doesn't affect the overall positive, virtuous orientation of I. Nechui – Levytsky's literary works.

**Keywords:** Ivan Nechui-Levytsky, story, symbol, color, shade, detail, semantics of the color, text, portrait, landscape.

Одержано редакцією – 20.02.2018 р.  
Прийнято до публікації – 17.04.2018 р.

УДК 929Нечуй-Левицький:821.161.2(091)](045)

**МІРОШНИК Ольга Юріївна**, кандидат  
філологічних наук, доцент кафедри  
української літератури та компаративістики  
Черкаського національного університету  
імені Богдана Хмельницького  
e-mail: miroshnick.olga@gmail.com

### **«ЖИТТЄПИСЬ ІВАНА ЛЕВИЦЬКОГО (НЕЧУЯ), НАПИСАНА НИМ САМИМ»: ПСИХОБІОГРАФІЧНИЙ АСПЕКТ**

У статті зроблено спробу психобіографічного дослідження автобіографії І. Нечуя-Левицького 1881 року. Головною дослідницькою настановою була теза про важливість вивчення життя письменника крізь призму аналізу емоційно-духовного становлення його особистості. З цього погляду вкрай вартісною є автобіографічна творчість І. Нечуя-Левицького, адже вона дає змогу виявити етапні моменти, що визначили його долю як людини і як митця, стали вирішальними на його життєвому шляху. Ця автобіографія дала змогу дослідити риси вдачі, душевні стани митця, їхню зумовленість і вияви, простежити їхню внутрішню динаміку. Загалом автор прагне бути стриманим і раціональним, змальовувати пережиті події безсторонньо й